

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů
Katedra obecné zootechniky a etologie

Výcvik koně pro hipoterapii

Training of the horse for hipotherapy

Bakalářská práce

Autor práce: Daniela Dvořáková

Vedoucí práce: doc. Ing. Mgr. Ivan Majzlík, CSc.

2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Výcvik koně pro hipoterapii vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.

V Praze dne:

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat doc. Ing. Mgr. Ivanu Majzlíkovi, CSc. za ochotu ujmout se vedení mé bakalářské práce. Ing. Barboře Hofmanové, PhD. za cenné rady a připomínky při zpracování textu a paní Yvonně Horské za poskytnutí informací o životě koní v hiporehabilitačním středisku v PL Jihlava.

SOUHRN

Výběr a výcvik koně pro hiporehabilitaci je velmi náročný jak časově, tak ekonomicky. Je nutné vybrat vhodného koně podle daných kritérií, aby měl předpoklady stát se profesionálním koněm - terapeutem. Některé požadavky jsou pro všechny oblasti hiporehabilitace shodné, jiné jsou specifické pro jednotlivé disciplíny.

Při výcviku musíme dbát na individualitu konkrétního koně. Podle charakteru, temperamentu a schopností koně sestavíme program cvičení přímo na míru. U základního výcviku jsou mimo jiné uplatňovány metody horsemanshipu, který je v hiporehabilitaci hojně využíván, protože pomáhá budovat vztah mezi člověkem a koněm a posiluje důvěru mezi nimi. Při speciálním výcviku se klade důraz hlavně na ovladatelnost koně a habituaci na rušivé podněty a situace, které mohou během terapie nastat.

Pro koně je práce v hiporehabilitaci velmi náročná, je proto třeba dbát na správnou výživu, ustájení a zvolit vhodný denní program pro každého koně individuálně. Kůň musí mít čas na odpočinek, krmení a je nutné mu poskytnout dostatek volného pohybu ve výběhu nebo na pastvě. Musíme myslet na spokojenost a potřeby koně, aby byl kůň vyrovnaný a ochotný pracovat. Čím více my uděláme pro koně – tím více on udělá pro nás.

klíčová slova: hipoterapie, výběr koně pro hipoterapii, výcvik koně pro hipoterapii, hiporehabilitace, speciální výcvik koně

SUMMARY

The selection and training of a horse for the hipporehabilitation is both time and money consuming. It is necessary to choose a suitable horse according to given criteria, so that he could have preconditions to become a professional horse – the therapist. Some requirements are the same for all areas of hippotherapy, others are specific to each discipline.

During the training we have to pay attention to the individuality of the particular horse. According to the character, temperament and abilities of the horse we prepare a training plan. For the basic training, among others the horsemanship methods are used, which are widely used in the field of the hipporehabilitation because they help to build a relationship between a man and a horse and strengthen a trust between them. During the special training, the emphasis is mainly put on the handling of a horse and habituation to distracting stimuli (impulses) and situations that may occur during the therapy.

The hipporehabilitation work is very demanding for the horses, therefore it is necessary to ensure a proper diet, stables and choose the right daily program for each horse individually. The horse must have time to rest, feed, and you must provide him enough free movement in the paddock or pasture. We have to keep the satisfaction and the needs of the horse in mind, so that the horse is balanced and willing to work. The more we do for the horse – the more he does for us.

key words: hippotherapy, selection of horse for hippotherapy, training a horse for hippotherapy, hipporehabilitation, special training a horse

OBSAH

1	ÚVOD	8
1.1	cíl práce	9
1.2	historie	10
1.3	terminologie	12
1.4	rehabilitační tým	16
2	VÝBĚR KONĚ PRO HIPOREHABILITACI	18
2.1	požadavky	18
2.1.1	výběr koně podle věku	19
2.1.2	výběr koně podle plemene	19
2.1.3	výběr koně podle pohlaví	20
2.2	výběr koně podle disciplín	22
2.2.1	hipoterapie	22
2.2.2	aktivity s využitím koní	23
2.2.3	terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků	23
2.2.4	parajezdeckví	24
3	VÝCVIK KONĚ PRO HIPOREHABILITACI	25
3.1	základní výcvik koně	25
3.1.1	přirozená komunikace	25
3.1.2	obsedání	29
3.2	speciální výcvik koně	35
3.2.1	zdravotní stav	36
3.2.2	rampa	36
3.2.3	dotyky neznámými předměty	37
3.2.4	ovladatelnost	37
3.2.5	rovnováha klienta	37
3.2.6	habituace na rušivé vlivy okolí	37
3.2.7	habituace na změny rovnováhy v sedle	38
3.3	specializační zkoušky pro koně zařazené do hiporehabilitace	39
3.3.1	obsah zkoušek	39

3.3.2	exteriér.....	39
3.3.3	dotyky a ovladatelnost.....	40
3.3.4	rampa.....	40
4	ŽIVOT HIPOTERAPEUTICKÝCH KONÍ.....	41
4.1	koně pracující v hiporehabilitaci.....	41
4.2	rozvrh práce koní pracujících v hiporehabilitaci.....	42
4.2.1	denní režim koně.....	42
4.2.2	denní režim poníka.....	42
5	ZÁVĚR.....	43
6	SEZNAM LITERATURY.....	44
7	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	46
8	SEZNAM PŘÍLOH.....	47
9	PŘÍLOHY.....	48

1 ÚVOD

Výcvik koně pro hipoterapii jsem si jako téma své bakalářské práce zvolila, protože mě toto téma zajímá již několik let. Myslím, že hiporehabilitace je velmi důležitá, přínosná a nenahraditelná. Koně nám v průběhu let dali mnoho a to, že lidem dokáží pomáhat v takovém rozsahu, je jedna z jejich nejvýznamnějších rolí v dějinách.

Úvodem bych chtěla říct, že název mé práce není zcela přesný – věnuji se výcviku koní pro všechny oblasti hiporehabilitace, ne pouze pro hipoterapii.

Výcviku předchází výběr vhodného kandidáta. Koní, kteří mají předpoklady stát se profesionály, jež pomáhají lidem, se nerodí mnoho. A pokud se to stane, je velká pravděpodobnost, že jsou zrazeni a „pokaženi“ lidmi, ještě dříve, než je stihne objevit zkušený odborník, který by měl schopnosti takového koně korektně vycvičit, aby se opravdu hipoterapeutickým pomocníkem stal. Proto často bývá složitější najít vhodného adepta na výcvik než samotná příprava koně na práci terapeuta.

Každý kůň musí projít základním výcvikem, který je stejný nebo velmi podobný jako u sportovních koní drezurních či parkurových. Při výcviku koní – terapeutů se však velmi dbá na kladný vztah koně a člověka, důvěru mezi nimi a cvičení na základě vzájemného respektu a porozumění. Na takovýto postup se navazuje i při výcviku speciálním, zde je obzvláště potřebná habituace na neobvyklé situace - zvukové a vizuální podněty, např. křik a dovádění dětí, pobíhání psů, tleskání, házení míčem, otvírání deštníků atd. Je nesmírně důležité, aby příprava koně pro hiporehabilitaci byla prováděna korektně pod vedením zkušeného cvičitele, který má zkušenosti s výcvikem koní i s průběhem terapií.

Pro koně je práce v hiporehabilitaci velmi náročná, je proto třeba dbát na správnou výživu, ustájení a zvolit vhodný denní program pro každého koně individuálně. Kůň musí mít čas na odpočinek, krmení a je nutné mu poskytnout dostatek volného pohybu ve výběhu nebo na pastvě. Musíme myslet na spokojenost a potřeby koně, aby zůstal vyrovnaným jedincem ochotným pracovat.

1.1 CÍL PRÁCE

Cílem práce je podat ucelený přehled zásad a činností při výběru a výcviku koní pro hiporehabilitaci. Věnuji se jak požadavkům na koně pro hiporehabilitaci obecně, tak specifických charakteristikám, odlišným pro jednotlivé disciplíny. U základního výcviku uvádím mimo jiné metody horsemanshipu, který je v hiporehabilitaci hojně využíván, u speciálního výcviku je důležitá především habituace na rušivé vlivy okolí a od klienta.

1.2 HISTORIE

Koně měli svou neopomenutelnou roli v celé historii lidstva již od jejich domestikace přibližně před 3000 lety v mladší době kamenné. Sloužili nejprve jako potrava, později se na nich jezdilo při lovu jiných zvířat, byli využíváni v zemědělství, v dopravě, k přepravování nákladů a v neposlední řadě i ve vojenství. Na hřbetech koní byli panovníci schopni vést své armády daleko za hranice své říše a rozšiřovat tak své bohatství územní i věcné. Když lidé přestali využívat koně v boji a v hospodářstvích dostaly přednost stroje, nastal úpadek jejich chovu. Koně však mají své stálé postavení ve sportu a zábavě.

Rozvoj civilizace vedl k většímu komfortu lidstva, ale jak se doba zrychlila, dostavila se i negativa v podobě civilizačních chorob. Čím více nám do života zasahuje technika, tím více tíhneme zpět k přírodě, zpět ke koním. Tato ušlechtilá zvířata, která již v minulosti lidstvu nesčetněkrát pomohla, slouží nyní i jako léčitelé při hipoterapii. Nerandžič (2006) uvádí, že první zmínky o léčebném využití koní pocházejí od jihoamerických indiánů, kteří nechávali své bojovníky ležet napříč přes hřbet koně, jenž musel chodit nebo klusat. Rytmičtý pohyb koňského hřbetu masíroval hrudní koš bojovníka a poloha napříč zase udržovala volné dýchací cesty. Léčebné působení tedy spočívalo v nepřímé srdeční masáži a povzbuzování dechových funkcí člověka. První cílený popis léčebného využití koně je znám od 17. století, kdy Němec Thomas Sydehman předepisoval jízdu na koni z léčebných důvodů. Na začátku 18. století uvedl Friederich Hoffmann, že více dobra nadělá jízdou na koni než léky. Tento autor jako první dával do souvislosti krok koně a přenos pohybujícího se koňského hřbetu na člověka s léčebným procesem. Již v druhé polovině 18. století vyzdvihovali také příznivý psychologický vliv jízdy. Zdroj radosti – pacienti po terapii lépe spí a zbavují se melancholie. Jízdu na koni jako aktivní pohyb, kterým se procvičí celé tělo, vystihl velmi výstižně výrokem, který zaznamenal Karel Čapek v Hovorech s TGM, náš první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk: „Je to nejrychlejší tělocvik, to se cvičí najednou celé tělo, ruce, nohy, plíce – jen to zkuste.“ (Hollý a Hornáček, 2005).

Hiporehabilitace využívá mimořádného a komplexního působení koně na člověka, při kterém je ovlivňována naše duševní, tělesná i sociální stránka. Interakce mezi koněm, pacientem a terapeutem zlepšuje komunikaci a zvyšuje sebevědomí, snižuje příznaky nemoci a zlepšuje kvalitu života. Terapie se používá k léčbě psychiatrických pacientů postižených depresí, schizofrenií, fobiemi a problémy se závislostí. Je také aplikována při kardiovaskulárních chorobách, demenci, Alzheimerově chorobě, dětské mozkové obrně, revmatoidní artritidě, AIDS a dalších nemocích. Výzkum ukazuje, že pokud jsou zvířata

součástí terapeutického procesu, dochází k rychlejšímu zmírnění příznaků nemocí (Dimitrijevic, 2009).

V dnešní době jsou dvě odlišné koncepce léčebného ježdění, obě pod záštitou FRDI (The Federation of Riding for the Disabled International). První pochází z Anglie, Francie, Kanady a USA, kde prosazují hlavně jezdecký sport handicapovaných pod vedením jezdeckých instruktorů ve spolupráci s fyzioterapeuty. Druhá má původ ve střední Evropě a staví do popředí léčebný přínos hipoterapie.

1.3 TERMOLOGIE

Terminologie bývá velmi rozsáhlá, a proto může být matoucí. Použití nesprávného termínu může způsobit nedorozumění, obzvláště mezi odbornou a laickou veřejností. V této kapitole podrobněji vymezím termíny, které jsou součástí terapie, jako například hiporehabilitace, hipoterapie nebo sport handicapovaných. Budu se řídit především podle Oficiálního slovníku České hiporehabilitační společnosti (ČHS) pro názvy používané v hiporehabilitaci (2009).

Hiporehabilitace (HR) – zastřešující a nadřazený název pro všechny aktivity a terapie v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním postižením /oslabením/ handicapem/ se specifickými potřebami.

Hiporehabilitační kůň – kůň vybraný a speciálně připravený pro účely hiporehabilitace. Každý takový kůň musí mít určité vlastnosti, kterým se budu věnovat a podrobněji popisovat v dalších kapitolách.

Hipoterapie (HT) – sekce hiporehabilitace. Metoda fyzioterapie využívající přirozenou mechaniku pohybu koně v kroku a pohybových impulzů při něm vznikajících, k programování motorického vzoru pohybu do centrální nervové soustavy klienta, prostřednictvím balanční plochy, která je tvořena koňským hřbetem. Cíle se dosahuje postupnou adaptací klienta na tento pohyb v průběhu terapie. Výsledkem je facilitace reparačních procesů na úrovni neurofyziologické a psychomotorické. Provádějí ji terapeuti se speciálním vzděláním, kteří prošli speciálním výcvikem – fyzioterapeut, ergoterapeut. V této disciplíně je kladen největší nárok právě na bezchybnou stavbu těla koně a jeho pravidelný krok. Terapeutické ježdění a působení koně je nenásilné, přirozené a jednoduché. S rehabilitací navíc lze začít ve velmi raném věku, u dětí s vrozeným postižením již v prvních šesti týdnech života.

Aktivity s využitím koní (pro oblast pedagogickou, sociální) – sekce hiporehabilitace, původně pod názvem Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění (LPPJ). Metoda speciální/sociální pedagogiky a sociální práce, využívá prostředí jezdecké stáje, kontakt s koněm a vzájemné interakce s ním jako prostředek motivace, aktivizace a vzdělávání lidí se specifickými potřebami. Provádějí ji osoby se speciálním vzděláním, které prošly speciálním výcvikem – pedagog, speciální/sociální pedagog, sociální pracovník apod. Na klienta má jízda a kontakt s koněm významný dopad. Zvyšuje sebedůvěru klienta,

navozuje pocit uvolnění a zvětšuje komunikační prostor. V případě skupinové terapie zesiluje sociální vazby.

Terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků – sekce hiporehabilitace, původně pod názvem Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění (LPPJ). Metoda psychoterapie, která k terapii lidí se specifickými potřebami využívá prostředí jezdecké stáje, kontakt s koněm a vzájemné interakce s ním, terapie prostřednictvím koně. Provádějí ji terapeuti se speciálním vzděláním, kteří prošli speciálním výcvikem – psychoterapeut, psycholog, psychiatr apod. Cílem terapie je zmírnění projevů některých duševních poruch, snížení agrese, strachu, rezignace – zvýšení zájmu o okolí, korekce chování klienta, zvýšení sebedůvěry a sebekontroly, uvědomění si sama sebe.

Parajezdec, paravoltižér, paravozatajec – účastník parajezdeckých soutěží.

Parajezdectví – sekce hiporehabilitace, dříve pod názvem Sportovní ježdění handicapovaných. Jezdec se zdravotním postižením/oslabením/handicapem se s ohledem na svoje postižení za použití speciálních pomůcek či změněné techniky jízdy učí aktivně jezdit na koni, voltižním cvikům nebo vede koně v zápřeži, eventuálně se zúčastňuje sportovních soutěží. Parajezdectví je dnes už disciplína vedená pod hlavičkou FEI (v České republice tedy i ČJF) a je součástí jezdeckého sportu. Lekce vede cvičitel s licenci příslušné disciplíny jezdeckého sportu, který má znalosti o zdravotním stavu svého klienta a přizpůsobuje trénink jeho možnostem. Vždy platí pravidlo, že míra rizika nesmí převážit možný přínos pro klienta.

Paradrezura – disciplína parajezdectví, drezura upravená pro jezdce se zdravotním postižením/oslabením/handicapem, což je klasická jezdecká disciplína, kdy jezdec předvádí se svým koněm předem danou úlohu na drezurním obdélníku. Paradrezura je součástí i paralympijských her. Platí zde stejná pravidla jako u klasické drezúry, jezdci však mohou použít určité kompenzační pomůcky. Jezdci jsou rozděleni do 4 skupin a 5 kategorií podle stupně jejich handicapu, tím se vyrovnají jejich možnosti a nárok na fair play. Klasifikaci handicapu jezdců provádí proškolený klasifikátor na základě fyzických schopností jezdců nebo podle hloubky jejich mentální retardace. Do klasifikační karty se zaznamenávají i kompenzační pomůcky, například oteže, bičíky, úpravy sedla, popruhy pro kontrolu částí těla, boty, rukavice, ostruhy a protězy.

Paraparkur – disciplína parajezdectví, skokové soutěže pro jezdce se zdravotním postižením/oslabením/handicapem. Jezdí se v páru – zdravý jezdec následován parajezdcem, nebo jednotlivě.

Paravoltiž – disciplína parajezdectví, voltižní ježdění modifikované pro osoby se zdravotním postižením/oslabením/handicapem. Cvičí se na neosedlaném koni. Využívá se voltižních madel a dečky. Kůň je veden na lonži lonžérem na voltižním kruhu v kroku o průměru 15-18m. Cvičenci cvičí sestavy jednotlivce, dvojic a skupin (3-4 cvičenci). Pravidla paravoltiže se v základu shodují s pravidly voltiže. Soutěžící jsou opět rozděleni do skupin podle jejich možností a schopností, pro zajištění vyrovnaných šancí na úspěch. Soutěž má dvě části, povinnou a volnou sestavu (Paravoltižní pravidla, 2007).

Paravozatajství – disciplína parajezdectví, vozatajství upravené pro osoby se zdravotním postižením/oslabením/handicapem, které samostatně nebo pod odborným dozorem za pomoci speciálních pomůcek ovládají koně v zápřeži. Jízda se spřežením na klienta působí podobným dojmem jako samotná jízda na koni – zvýšení sebedůvěry, zlepšení držení těla, zvýšení disciplíny klienta a korekce jeho chování. Na soutěžích jsou jezdci rozděleni do dvou skupin, na základě stejných kritérií jako při paradrezuře. Přisedící je zdravý doprovod, který nezasahuje do vedení koně. Výjimkou jsou druhé opratě, které se používají při mentálním postižení klienta – vozataje.

Parawestern - disciplína parajezdectví vycházející z klasických westernových disciplín, které jsou přizpůsobené pro jezdce se zdravotní postižením/oslabením/handicapem, řídí se pravidly WCR (Western Club Riding). Nejvhodnější disciplíny westernového ježdění jsou western pleasure, trail a western horsemanship.

Rozhodčí – osoba proškolená ČJF nebo WCR, která dbá na dodržování určených pravidel a která rozhoduje o výsledcích parajezdeckých soutěží.

Vodič koně – proškolená osoba, která vede koně během terapeutické nebo jezdecké lekce.

NÁZVY A SLOVNÍ SPOJENÍ, KTERÉ SE V HIPOREHABILITACI NEPOUŽÍVAJÍ:

Hipoterapeut, koňský terapeut, atd. – takováto profese, vzdělání nebo profesní licence neexistují.

Hipolog – osoba, která se zabývá oborem hipologie (nauka o koních, zabývající se původním vývojem a rozšířením koní, vznikem plemen a jejich hospodářským významem.) Hipolog koně nepřipravuje ani netrénuje.

Handicapovaná, oslabená nebo postižená osoba, atd. – doporučeno používat spojení „osoba se zdravotním postižením/oslabením/handicapem/specifickými potřebami“.

1.4 REHABILITAČNÍ TÝM

Hladký a přínosný proces rehabilitace vyžaduje tým vyškolených, sehraných a spolehlivých odborníků. Hiporehabilitace je propojení lékařské, psychologické, pedagogické i hipologické složky, je tedy nepravděpodobné, že bychom našli odborníka na všechny tyto součásti v jedné osobě. Avšak při samotné „hodině“ hiporehabilitace je zapotřebí více lidí, je tedy přínosnější, pokud má každý z nich svou funkci a zodpovědnost. Autoři Engel (1994), Holý a Hornáček (2005) a Velemínský (2007) se shodují na členech, kteří by měli být součástí realizačního týmu při rehabilitaci.

Lékař – provádí vyšetření klienta, vede jeho lékařskou kartu se záznamy o léčbě, hodnotí indikace a kontraindikace hiporehabilitace a na jejich základě ji doporučí, nebo zamítne. U hiporehabilitace samotné lékař přítomen nebývá, je však žádoucí, aby velmi úzce spolupracoval s fyzioterapeutem nebo léčebným pedagogem, který ji prakticky provádí. Je vhodné, když má lékař s jízdou na koni osobní zkušenosti, je schopen pak lépe pochopit působení vlivu koně a jízdy na klienta.

Rehabilitační pracovník – fyzioterapeut – je při hiporehabilitaci nejvýznamnější osobou, protože ji prakticky provádí. Musí mít vzdělání ve svém oboru a také kurz pro hipoterapeuty a základy jízdy na koni. Sestavuje rehabilitační plán klienta a určuje průběh rehabilitace a vede dokumentaci o jejím průběhu. Jeho úlohou je navodit korektní sed pacienta a podle potřeby ho korigovat tak, aby se sladil s pohybem koně. Také instruuje cvičitele, jak má koně vést, aby upravil pohyb podle možností pacienta. Zodpovídá za veškeré dění na jízdárně při hodině a za bezpečnost všech účastníků rehabilitace.

Psycholog, psychiatr, psychoterapeut (při TVKPP), léčebný, speciální a sociální pedagog (při AVK) – vytvářejí podněcující a pozitivně působící prostředí pro terapii. Vypracovávají diagnostiku, případně konzultují terapeutický plán s jinými odborníky, spolupracují s rodiči. Svoji prací zintenzivňují působení ostatních členů týmu, rozšiřují a podporují emoční, sociální a kognitivní procesy. Musí mít dva roky praxe a absolvovat specializační kurz v rámci programů celoživotního vzdělávání.

Cvičitel – nazývaný také hipolog (Hollý a Hornáček, 2005), v Oficiálním slovníku České hiporehabilitační společnosti (ČHS) pro názvy používané v hiporehabilitaci (2009) je však uvedeno, že tento termín je nesprávný a pro označení cvičitele koní v hiporehabilitaci se nepoužívá. Hollý a Hornáček (2005) také uvádějí, že v roce 1995 se v odborné literatuře objevil nový anglický termín animal-assistent therapy specialist (odborník pro léčbu pomocí

zvířat). Musí mít cvičitelskou nebo trenérskou licenci a kurz hipoterapie garantovaný státem nebo Českou hiporehabilitační společností. Má na starosti koně – jeho výcvik, disciplínu, vede ho při hodinách, v neposlední řadě psychickou i fyzickou pohodu koně, správné ustájení, krmení. Připravuje koně na situace, které mohou při terapii nastat – náhlé zvuky, křik dětí, pobíhání psů atd. Podléhá vedoucímu terapie, při sportovním ježdění má však hlavní slovo on a ostatní členové se stávají jeho poradci.

Pomocník – osoba, která pomáhá při rehabilitaci, musí být plnoletá a poučená o procesu léčebného ježdění a o bezpečnosti práce. Asistuje při nasedání a sesedání z koně, jistí klienta při jízdě, aby nespádl, jde vždy na druhé straně koně než fyzioterapeut.

Kůň – je nejdůležitější člen týmu, bez dobrého koně se hiporehabilitace rozhodně neobejde. A právě jemu se budu v této práci věnovat.

2 VÝBĚR KONĚ PRO HIPOREHABILITACI

2.1 POŽADAVKY

Vybrat vhodného koně pro terapii není jednoduchá záležitost. Pro hiporahabilitaci se nepoužívají odložená nebo nemocná zvířata, která už majitel nevyužije do sportu. Naopak – nesmí mít žádné tělesné vady, musí mít pravidelný krok, výbornou mechaniku pohybu, dobré osvalení, souměrné tělesné partie a v neposlední řadě i klidnou povahu. Obecně to musí být zdravý, vyrovnaný, přátelský kůň mírné povahy, který je ochoten spolupracovat (Guersney, 2006). Musí být vybrán kvalitní jedinec a musí projít korektním výcvikem, po němž se z mladého zvířete stane nepostradatelný společník a rovnocenný kolega při práci. Kůň musí splňovat požadavky pro typ terapie, pro kterou je určen, proto ho už nevybírám pouze cvičitel nebo instruktor ježdění, ale je to proces založený na jeho spolupráci s terapeutem, pedagogem, psychologem nebo fyzioterapeutem. Před koupí nového koně se provádí veterinární prohlídka zvířete, nutná pro odhalení případných vad a predispozice k nemoci. Součástí by měl být rentgen končetin, kontrola očí, dýchacích cest, činnosti srdce atd.

Na této obecné charakteristice vhodného koně pro hiporehabilitaci se shoduje většina odborníků. Hermannová (In Kulichová, 1995) jmenuje požadavky, které kůň musí splňovat, aby měl předpoklady stát se pomocníkem při hiporehabilitaci.

1. Musí milovat lidi a plně jim důvěřovat v každé situaci.
2. Nesmí být citlivý, lechtivý, lekavý.
3. Mechanika pohybu koně musí být dokonalá.
4. Musí se naučit přesně přistoupit k rampě, stát u ní při nasedání a sesedání klienta.
5. Musí se naučit a být ochoten nést dva jezdce najednou.
6. Musí být lehce ovladatelný ze hřbetu, ale i ze země.
7. Kůň musí umět pracovat samostatně, pokud pracuje sám, nesmí projevovat nervozitu ze samoty.
8. Musí být psychicky vrovnaný.

2.1.1 VÝBĚR KONĚ PODLE VĚKU

Ať už se rozhodneme pro mladšího nebo staršího koně, oboje má své klady i zápory. Pravdou však zůstává, že hiporehabilitace je pro koně náročná práce, a to jak po stránce fyzické, tak i psychické, proto by měl být do terapie zařazen až po dosažení plné dospělosti, nejlépe v 5-6 letech. Při koupi mladého koně je větší pravděpodobnost, že je zdravý, netrpí zlozvyky a nemá tolik špatných zkušeností s lidmi, takže ho rovnou můžeme vycvičit správně, tak jak je to pro terapii žádoucí. Na druhou stranu musíme počítat s větší finanční náročností, jednak vyšší pořizovací cena, jednak delší doba výcviku a tím vyšší náklady na péči o něj. Také charakter koně je zatím neprověřen. Pokud bychom pořídili staršího koně, jejich příprava a zapojení do procesu trvá kratší dobu. Také jeho charakter (např. chování v neobvyklých situacích) je prověřený, takže se můžeme informovat u bývalého majitele. Někdy však bývá nutná redrezura – odstranění nesprávných návyků v boxe či při práci, odbourání asociací s předešlými negativními zkušenostmi. Dalším rizikem koupě staršího koně může být možné opotřebování pohybového aparátu nebo únava psychického rázu.

2.1.2 VÝBĚR KONĚ PODLE PLEMENE

Při hiporehabilitaci příliš nezáleží na plemenné příslušnosti daného koně, jako spíše na jeho typu. Rozhodující je jeho výška, šířka hřbetu, délka, měkkost, pružnost a korektnost kroku. Koně vybíráme podle toho, co je žádoucí pro léčbu klientů. Pro děti potřebujeme koně menšího vzrůstu, případně poníka. Pro dospělé klienty zase koně odpovídajícího stavbou svého těla váze a výšce pacienta. Nerandžič (2006) uvádí, že výběr typu koně je třeba podřídit diagnóze klienta, jeho možnostem a změnám jeho aktuálního zdravotního stavu (chodící, sedící nebo pouze ležící pacient) a také sociálnímu prostředí, v němž se pohybuje.

Podle způsobu a cíle šlechtění se koně dělí na různé užitkové typy. Liší se svým exteriérem, fyzickými možnostmi a schopnostmi i povahou. Dušek a kol. (2007) rozděluje užitkové typy na tři kategorie. Mezi jednotlivými typy jsou běžné přechodné formy - v souvislosti s vytvářením užitkových typů vznikala plemena, jejichž pracovní využití prolínalo – mohli být užíváni pro tah, jízdu pod sedlem i k nošení břemen.

Mezi pracovní kapacitou koně a jeho exteriérem je určitá souvislost, není však natolik úzká, abychom jen podle celkového vzhledu zvířete byli schopni naprosto spolehlivě posoudit jeho pracovní schopnost – ta je podmíněna více vlastnostmi.

Při výběru koně pro hiporehabilitaci se rozhodujeme mezi těmito třemi užitkovými typy, případně mezi jejich přechodnými formami.

Koně klusoví a cvaloví - lehčí kostra, ušlechtilá hlava, delší štíhlý krk, hlubší, užší a delší hrudník, tedy větší kapacitu plic (dýchací typ), výrazný kohoutek, středně dlouhý hřbet, dobře vypracované svalstvo, suché končetiny. Kostí předních i zadních končetin jsou delší a umožňují prostornější mechaniku pohybu. Poněvadž výkonnostní využití obou typů je odlišné, projevují se mezi nimi odchylky v somatotypu a ve fyziologických funkcích.

Koně tažní – krokoví - vykonávají práci převážně v kroku, jsou celkově mohutnější, s těžkou méně výraznou hlavou, se širokým sudovitým kratším hrudníkem, kratším svalstvem, lymfatictějšími končetinami.

Koně nosní – soumaři - mají většinou menší tělesnou stavbu, jsou relativně delší, s přiměřeně širokým a hlubokým hrudníkem a dobře vyvinutým svalstvem. Jsou schopni vyvažovat rovnováhu při nesení nákladu při nestejněm zatěžování končetin při zdolávání těžkých horských terénů (Dušek a kol., 2007).

Do těchto kategorií (příp.do přechodných typů) můžeme rozdělit všechna plemena koní. Přesto, že se nedá přesně určit, která plemena při rehabilitaci používat a která ne, jsou některá plemena více preferovaná než jiná. Vždy záleží na rozmanitosti klientely, jaké koně pro terapii vybereme. Nejčastěji využívaná plemena v České republice jsou český teplokrevník, anglický plnokrevník, klusák, starokladrubský kůň, westernová a chladnokrevná plemena, huculský kůň, hafling a pony.

2.1.3 VÝBĚR KONĚ PODLE POHLAVÍ

Při výběru vhodného koně pro terapii nesmíme zapomenout na výhody a nevýhody každého pohlaví. Pro hiporehabilitaci se z bezpečnostního hlediska využívají pouze klisny a valaši.

Hřebci jsou pro své těžko předvídatelné chování naprosto nevhodní. V přítomnosti klisen je může silně ovlivnit pohlavní pud a mohou být nebezpeční pro své okolí. Klienti nedovedou odhadnout míru nebezpečí a včas reagovat na nevyzpytatelné chování hřebce, proto je nežádoucí, aby se pohybovali v jeho blízkosti. Přestože někteří hřebci mohou mít pohlavní pud a jeho projevy utlumené, míra rizika při jejich využívání při terapii vysoce převyšuje přínos. V řádu na ochranu zvířat při veřejném vystoupení koní – při hiporehabilitačních činnostech organizovaných Českou hiporehabilitační společností (2009) je přímo uveden zákaz účasti a předvádění hřebců na těchto veřejných vystoupeních a tedy i terapiích.

I využívání klisen však má své zápory. Musíme počítat s možnými změnami nálad klisen v období říje. Klisna je sezónně polyestrické zvíře. Pravidelný třítydenní cyklus je tedy ovlivněn ročním obdobím, klisna je v zimních měsících většinou v anestru. Na jaře se pohlavní cyklus obnovuje, v 21denních intervalech (Dušek, 2007). Říje trvá 3-7 dní. Některé klisny jsou v této době velmi nervózní a podrážděné. Takto se mohou projevat jak v boxu, tak na jízdárně. Mohou tedy být nebezpečné pro klienty, proto je vhodné problematické klisny v říji do terapie vůbec nezařazovat. Při výběru je tedy žádoucí mít na paměti tyto vlastnosti klisen a měli bychom její chování při říji zjistit nejlépe ještě před koupí.

Nejsnazší práce je s valachy, které neovlivňují ani pohlavní pudy, ani fáze reprodukčního cyklu. Bývají klidnější, vyrovnanější, nekonfliktní, tedy i spolupráce s nimi je bezpečnější.

2.2 VÝBĚR KONĚ PODLE DISCIPLÍN

Hiporehabilitace je složena z několika skupin, které mají rozdílné cíle, metody, podmínky i průběh terapie. Každá tato složka má tedy i jiná kritéria pro koně, který se má stát součástí rehabilitačního týmu. Těmito jednotlivými složkami rozumíme: hipoterapii, aktivity s využitím koní (AVK), terapii s využitím koní (TVKPP), parajezdecktví.

2.2.1 HIPOTERAPIE

Hipoterapii řadíme do oboru lékařství. Terapii vede fyzioterapeut nebo ergoterapeut. Kůň je veden na ruce v kroku, klient koně sám nevede, je pasivní. Klienti mají s tělesné nebo kombinované postižení, pomoc je soustředěna na zlepšení senzomotoriky a neuromotoriky. Terapie probíhá pouze individuálně. Součástí výstroje koně je poduška s madly, deka a obříšník.

Koně pro hipoterapii vybírá fyzioterapeut na základě potřeb klienta. Základním parametrem krok a jeho mechanika. Jde o čtyřdobý chod, kterým kůň ujde 5 až 7 kilometrů za hodinu. Žádoucí je klidný, pravidelný, dlouhý krok s dostatkem kmihu, pro navození správné stimulace pacienta pohybem hřbetu koně. Kůň nesmí kulhat, v tom případě by u klienta evokoval patologickou hybnost (Hollý a Hornáček, 2005). Nohy koně procházejí při pohybu následujícími fázemi: odraz, vznos, došlap, nesení a podpírání (Zahrádka in Kulichová, 1995). Na základě délky rozlišujeme krok koně na shromážděný, střední a prodloužený (Knopfhart, 2003). Schopnost zkracovat a prodlužovat délku kroku je pro terapii velmi důležitá. Fyzioterapeut na základě potřeb klienta dává pokyny cvičiteli, který koriguje chod koně. K dalším charakteristickým rysům kroku patří kadence - vyjadřuje počet kroků za jednotku času. Při hodnocení kroku nesmíme opomenout akci (výška, délka a nesení v pohybu končetiny). Ze všech chodů je krok považován za nejobtížnější vzhledem k dosažení jeho maximální dokonalosti. Všechny popsané aspekty v kroku koně ovlivňují postavení a pohyb celého těla, čímž jsou ovlivněny impulzy působící na klienta v hipoterapii (Velemínský 2007).

V úvahu je také potřeba brát typ aplikace terapie – sedící nebo ležící klient – podle způsobu jištění volíme kohoutkovou výšku koně (Jiskrová a kol., 2010). Náročnost hipoterapie může dlouhodobě zvládat kůň, který bude mít spíše čtvercový rámec, masitý krk, oblý kohoutek na pevném a osvaleném hřbetu, dobře postavenou lopatku a zdravé končetiny. Je nutné brát ohled na celkovou zdatnost koně, protože hipoterapie ho vystavuje vysoké

zátěži, která dopadá na kosti, svalstvo, kopyta apod. Podstatným aspektem je míra adaptability na zátěž a schopnost následné regenerace (Hermannová in Kulichová 1995).

2.2.2 AKTIVITY S VYUŽITÍM KONÍ

AVK spadá do oblasti pedagogiky a sociálních služeb, terapii vede pedagog nebo sociální pracovník. Kůň je veden na ruce, avšak oproti hipoterapii je zde více možností z hlediska klienta. Ten je buď aktivní – učí se jezdit a koně vede sám, nebo pasivní; pracuje s koněm ze země, pomáhá ve stáji. Cílová skupina klientů trpí mentální retardací, smyslovými vadami, poruchami učení a chování atd. Terapie zlepšuje senzomotoriku, psychomotoriku a sociomotoriku, probíhá individuálně i skupinově. Výstroj koně tvoří poduška s madly nebo sedlo, případně se jezdí bez sedla (Jiskrová a kol., 2010).

U této disciplíny je také vhodné mít více koní, ale zde se hledí spíše na povahové vlastnosti koně, jeho temperament a charakter. Pro citlivé klienty je třeba mít koně senzitivnější, pro neukázněné koně flegmatictější. Od koně je požadována dostatečná psychická odolnost vůči vlivům okolí a střídání klientů, dobrý vztah k člověku, habituace na náhlé reakce a zvuky ze strany pacientů i prostředí, lehká manipulace ze země, bezproblémovost při ošetřování ve stáji i ve výběhu.

2.2.3 TERAPIE S VYUŽITÍM KONÍ S POMOCÍ PSYCHOLOGICKÝCH PROSTŘEDKŮ

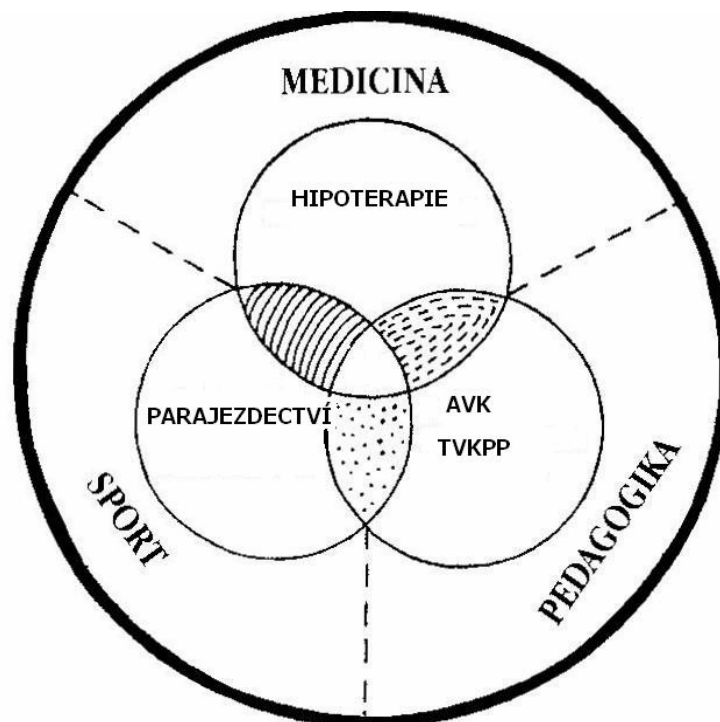
TVKPP je součástí psychologie a psychiatrie, terapii tedy vede psycholog, psychiatr nebo psychoterapeut. Průběh terapie s využitím koní je velmi podobný jako u AVK – kůň je veden na ruce, klient je aktivní (učí se jezdit) nebo pasivní, pracuje s koněm ze země, pomáhá ve stáji. Indikace pacientů jsou psychické problémy, psychiatrické nemoci, cílem je zlepšení senzomotoriky, psychomotoriky a sociomotoriky. Terapie probíhá individuálně i ve skupině. Součástí výstroje koně je poduška s madly, sedlo, nebo se jezdí bez sedla.

Kritéria pro výběr vhodného koně jsou shodná s požadavky na koně pro AVK – rozhodující je charakter, temperament, vztah k člověku, odolnost vůči okolním vlivům (Jiskrová a kol., 2010).

2.2.4 PARAJEZDECTVÍ

Parajezdectví je sport, řídí se pravidly České jezdecké federace. Vedoucí tréninku je jezdecký instruktor s cvičitelskou licencí ČJF. Klient vede koně aktivně podle svých možností v kroku, klusu i cvalu. Při paravoltiži kůň jde pouze krokem. Drezura probíhá individuálně, voltiž je pro jednotlivce i pro skupiny. Výstroj koně při paradrezuře tvoří uzdečka a sedlo, při paravoltiži poduška s madly a při vozatajství kompletní vybavení koně pro vozatajství (Jiskrová a kol., 2010).

Kůň, kterého vybíráme pro parajezdectví musí mít předpoklady pro daný sport, musí být lehce ovladatelný, chodivý a speciálně příježděný pro daný handicap a disciplínu (Hollý a Hornáček, 2005). Výběr koně pro parajezdectví je podobný, jako když se běžná jezdecká veřejnost rozhoduje, jakého koně si koupí. Nejdůležitějšími kritérii je chování během jízdy a manipulace, stavba těla koně a jeho vzhled, úroveň vzdělání a náročnost na péči. Nejvíce preferovaní koně jsou ti zdraví, bezproblémoví a zvládnutelní (Gorecka-Gruzda a kol., 2011).

1. obr. Schématické znázornění rozdělení oblastí hiporehabilitace (modifikováno podle Hollý a Hornáček, 2005).

3 VÝCVIK KONĚ PRO HIPOREHABILITACI

Hermann (In Nerandžič, 2006) říká, že příprava koní pro hiporehabilitaci má mít tři fáze:

1. **základní výcvik** – probíhá u mladých koní, kteří se učí poslušnosti, správnému zapojování svalstva při chodu a respektu k člověku. Zahrnuje práci a nácvik základních dovedností.
2. **jízda v terénu** – cílem je habituace na podněty okolí. Odstranění lekavosti a tím i zvýšení bezpečnosti jízdy.
3. **nácvik klidného čekání a stání u rampy** – trpělivost s pacientem, vyčkání na dobu, kdy se pacient usadí na hřbetě.

Při výcviku je třeba se řídit podle individuality jednotlivých koní, neexistuje tabulka, která by odpovídala každému. Cílem je upevňovat vlastnosti koně, které jsou při terapii žádoucí. Příprava koně pro hiporehabilitaci je dlouhý proces, který trvá až jeden rok. Je velice náročný a nákladný. Je však důležité korektně vést koně i po výcviku – zkazit se dá mnohem rychleji. Napravování možných škod, by mohlo znamenat absolvování celého výcviku znovu.

3.1 ZÁKLADNÍ VÝCVIK KONĚ

V rámci základního výcviku se věnujeme v první řadě budování vztahu mezi koněm a člověkem. Ten by měl být založen na vzájemné důvěře, respektu a poznání. V první řadě by to měl být cvičitel, kdo pozná svého koně, jeho individualitu, chování, povahu, místo v hierarchii stáda – sklony k dominanci nebo naopak k podřízenosti. Po uvědomění si přirozenosti koní a podle poznatků o konkrétním koni můžeme přistoupit k výcviku.

3.1.1 PŘIROZENÁ KOMUNIKACE

Horsemanship – přirozená komunikace s koněm – vychází z etologie a je to směr založený na pozorování koně v jeho přirozených podmínkách. Etologie je věda o biologickém chování živočichů a člověka. Koně jsou stádová zvířata, která žila na volných prostranstvích, bylo tedy nutné vytvoření instinktů, aby dokázali uniknout dravcům a přežít. Kůň se rodí ustrašený, klaustrofobický a běžící na plný plyn (Parelli, 1993). Duruttya (2005) uvádí, že instinktivní chování je nejvyspělejší z forem vrozeného chování. Spouštěcí

mechanismy, specifické podněty, které bezprostředně vyvolávají vrozenou reakci zvířete, se nazývají klíčové podněty. Jednotlivé klíčové podněty se ve svém působení sčítají – sumarizují a odpověď je tak silnější. Instinktivní chování se skládá z několika dílčích instinktivních automatismů, pro spuštění každého z nich je nutný určitý klíčový podnět. Řetězová reakce chování tedy závisí na taktilních, chemických a vizuálních podnětech.

Člověk tyto reakce přirozeně spouští, svým vzhledem, chováním i pachem připomíná dravce – chodí přímočaře, stejně tak i myslí, má oči vepředu a hlava, na které nevystupují uši, ani nic jiného, připomíná útočícího koně s ušima přitisknutýma dozadu. To vše koním připomíná šelmu - pokud je nepřesvědčíme o opaku, budou se lidí bát (Hollý a Hornáček, 2005).

Horsemanship se řídí spíše podle hierarchie ve stádě, člověk se snaží být přirozeně dominantní nad koněm, tak jako vůdce stáda. Druhou z možností je partnership, který je horsemanshipu podobný, vychází však ze vztahu klisna (matka) – hříbě. Hříbě poslouchá klisnu, aniž by byla vůči němu agresivní, spíš mu jde příkladem. Zachovává klid, když je to potřeba, případně ho usměřuje, vždy však jen do té míry, aby mu neublížila. Rovnováha mezi člověkem a koněm, by měla být samozřejmostí, tak jako ve vztahu mezi matkou a hříbětem (Prokopová, 2009). Způsob přirozené komunikace je v hiporehabilitaci v posledních letech velmi rozšířený. Vychází z myšlenky, že trénink by měl být založen na rovnocenné spolupráci, kde se na práci podílejí obě strany a obě z ní také mají stejný užitek. Koně jsou ochotni s lidmi spolupracovat, když kůň rozumí tomu, co se po něm chce, udělá pro člověka všechno až do výše svých fyzických možností. Neposlušnost nebo agrese nastávají v případě nedorozumění (Jiskrová a kol., 2010).

Pomocí horsemanshipu nebo partnershipu je možné částečně odbourávat instinkty, například útěk od zdánlivě nebezpečných věcí, lekání se, strachu z neznámého a podobně. Přehnaný strach koní může způsobit několik problémů, zvláště z hlediska bezpečnosti. Poznatky o strachu u koní pomáhají předcházet nebo řešit potenciální strach indukující situace. Současná studie zkoumala, které reakce mohou být pozorovány při setkání koní s novými podněty, a jak se tyto odezvy v chování pojí s fyziologickými změnami, a zda a jak konkrétně se tyto změny snížily po návyku na jeden z nových objektů. Chování a fyziologické reakce na strach jsou u koní ve vzájemném vztahu, jsou spolehlivě pozorovatelné, měřitelné a objevují se v typickém chronologickém pořadí. Po návyku na objekt, je bázlivá reakce významně oslabená, ale strach z jiného objektu zůstane (Leiner a Fendt, 2011). Je také prokázáno, že koně méně reagují na podněty, s kterými se už setkali dříve, i když byly součástí komplexního objektu, který byl pak rozdělen. Také tvar a barva jsou

důležité faktory pro rozpoznávání objektů, zatímco jejich pořadí a umístění vliv na strach nemají, zvyšují pouze zájem koně (Christensen a kol., 2011).

3.1.1.1 Zásady a základní pravidla horsemanshipu:

Jiskrová a kol. (2010) uvádějí zásady a základní pravidla horsemanshipu.

Respekt si získáš na zemi (nebo vůbec ne) – máš-li problém, sesedni a vyjasni jej ze země.

Respektuj a dodržuj čtyři základní zodpovědnosti člověka:

- buď duševně, citově a fyzicky tak fit, aby ses nikdy nechoval jako šelma
- měj nezávislý sed
- mysl jako jezdec
- používej přirozenou sílu svého těžiště

a čtyři základní zodpovědnosti koně:

- buď duševně, citově a fyzicky tak fit, aby ses nikdy nechoval jako lovená zvěř
- neměň krok
- neměň směr
- dívej se, kam šlapeš

3.1.1.2 Parelliho hry

Mezi nejuznávanější programy přirozené komunikace patří Parelliho hry, které se řadí mezi nejpropracovanější koncepce výcviku koní. Hry jsou vlastně kód jak rozšifrovat a porozumět řeči koňského těla. Pokud člověk pochopí principy tohoto programu, je schopen naučit koně rozumět a akceptovat řeč těla lidí. Her je sedm a vycházejí ze vzájemných interakcí mezi koňmi, zejména mezi klisnou a hříbětem. Podle Parelliho bychom neměli používat pamlsky ani slovní pomůcky, avšak při hiporehabilitaci jsou slovní pokyny nezbytné nejen pro klienta, ale i pro koně.

- 1. hra na přátelství** – cílem je habituace na doteky po celém těle. Tato část je pro hiporehabilitaci obzvláště důležitá. Jde o to, abychom se mohli koně dotknout na kterémkoli místě na těle tak, aby nedával najevo nevoli a byl spokojený. V kontaktu s koněm jsme rukou, hůlkou, vodítkem, bičíkem, nejběžněji však při čištění. Na to by měl být zvyklý každý kůň, měl by to brát jako příjemnou součást jeho práce s člověkem.

2. **hry na ohýbání krku** – tato hra má koně naučit ohýbat se stejně lehce na pravou i levou stranu, tím že procvičujeme a protahujeme obě strany svalstva na těle rovnoměrně.
3. **dikobrazí hra** – při této hře se kůň učí ustupovat před tlakem. Používá se stálý nebo rytmický tlak. Při působení tlaku na zadní části těla ustoupí zádí nebo popojde dopředu. Při tlaku na přední části těla ustoupí předkem nebo couvá.
4. **řídící hra** – jde o oblíbenou hru, kterou koně hrají mezi sebou ve výběhu. Kůň se při ní učí reagovat na mentální tlak. Působíme jím ve čtyřech stupních na rozpohybování koně – nedotýkáme se ho.
5. **jo-jo hra** – při této činnosti koně žádáme, aby se pohyboval vpřed a vzad. Couvání je projevem respektu, přivolání důvěra. Při cvičení používáme různé stupně tlaku, cílem však je reakce koně na minimální podnět (Prokopová, 2009).
6. **kruhová hra** – posíláme koně určitým směrem do prostoru. Musí se kolem cvičitele pohybovat v kruhu v požadovaném chodu a tempu, překonávat překážky, dělat obraty, couvat, ustupovat zádí nebo předkem atd. Kůň se pobízí tlakem na přední části těla, díváme se a rukou ukazujeme směrem, kam ho posíláme.
7. **prostorová hra** – kombinace všech předchozích her, uplatňujeme zkušenosti z předchozích cvičení. Součástí je i nácvik přecházení neznámých předmětů (např. plachta), procházení úzkými prostory, později nakládání do přepravníku. Pro snazší průběh by kůň už měl umět všechny pobídky vpřed i vzad. Na koně nespěcháme, musí mít čas si na předměty zvyknout. Základem pro tato cvičení je důvěra, kterou nesmíme ztratit, ale posílit, tak aby nás kůň v klidu následoval, kamkoli bude potřeba (Prokopová, 2009).

Hollý a Hornáček (2005) říkají, že pokud kůň úspěšně absolvuje tato cvičení, je připraven na obsednutí. Při každodenním trénování, to netrvá déle než tři týdny. Výcvik by však neměl trvat ani kratší dobu, pokud chceme opravdu upevnit náš vztah s koněm a posílit důvěru. Visser a kol.(2009) uvádějí, že uplatňování metod horsemanshipu u mladých koní neohrozí technickou úroveň výcviku, ale snižuje míru stresu při tréninku s porovnáním s konvenčními metodami.

3.1.2 OBSEDÁNÍ

Pro obsedání je nutná fyzická dospělost koně. Dušek a kol. (2007) uvádí, že s výcvikem se nejdříve začíná u teplokrevných plemen ve 2,5 letech, u chladnokrevníků ve 2 a u anglických plnokrevníků v 1,5 letech života. Kůň je v tomto období více ve stresu, nesmíme na něj chvátat, ani jej trestat za neklidné chování.

Zásady výcviku (Dušek, 2007):

- na koně nikdy nespěcháme, je potřeba dát mu dostatek času, aby pochopil náš úmysl
- na mladého nezkušeného koně působí spousta dráždivých podnětů, na které mnohdy reaguje instinktivně, a proto ho netrestáme, ale uklidňujeme a získáváme jeho důvěru
- při výcviku se musí kůň vždy přirozeně a s lehkostí pohybovat
- výcvik provádíme systematicky od jednoduchého ke složitějšímu a od věci snáze pochopitelných
- remontu a žádného mladého koně nesmíme fyzicky přetěžovat (méně je více)
- remontu by měl pokud možno ošetřovat jeden ošetřovatel
- zásadní chyba ve výcviku může ovlivnit schopnosti koně na celý život

3.1.2.1 Lonžování

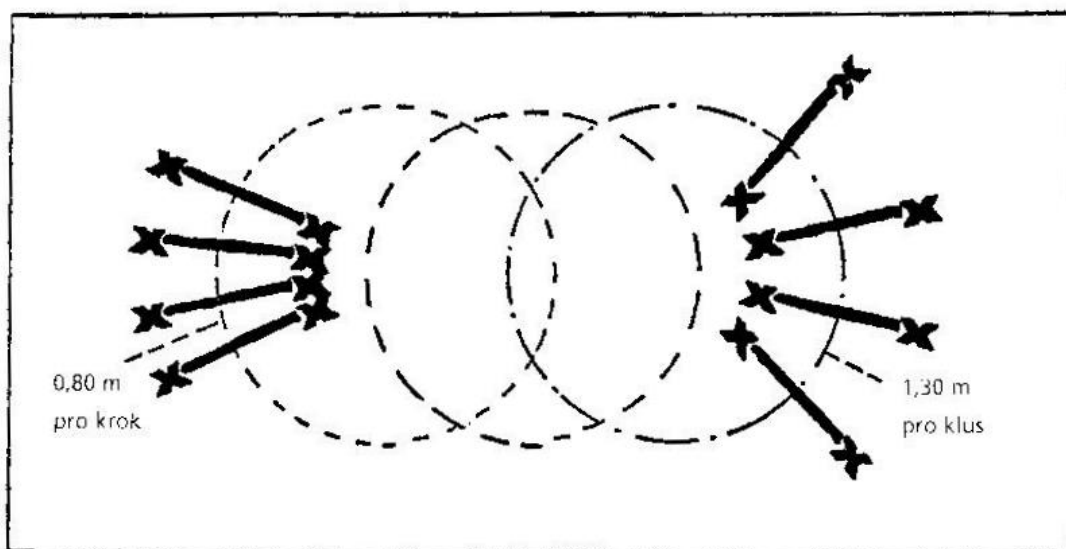
Výcvik začínáme lonžováním. Kůň by již měl být zvyklý na kontakt s člověkem – dotyky po celém těle, vodění na ruce na ohlávce, měl by mít důvěru ke svému ošetřovateli nebo cvičiteli, měl by být samostatný a nezávislý na ostatních koních. Při lonžování zlepšujeme důvěru koně k člověku a fyzickou kondici koně. Kůň si zvyká na hlasové pomůcky, učí se poslušnosti a posiluje svalovou soustavu – zejména na krku a hřbetě. Je vhodné pracovat v kruhové ohradě nebo v lonžovacím kruhu, kůň pak nemá tendenci zastavovat v rozích. Lonžovat se začíná nejprve s pomocníkem, který odvede koně od lonžéra a navede ho na kruh. Protože je toto cvičení pro koně nezvyklé, může být stresovaný a zejména v klusu jde velmi rychle. Proto často vkládáme krokové pasáže, při kterých se kůň uklidní a odpočine si. Také často měníme směr, kterým kůň kráčí po kruhu, aby nedocházelo k opotřebování stejných končetin.

Pokud kůň chodí na lonži vyrovnaně, klidně a spokojeně, zvykáme ho na obříšník. Nejprve v boxu. Pomalu jej koni položíme na hřbet a lehce dotáhneme. Před lonžováním je vhodné koně nejprve povodit, pak jemně dotáhnout a lonžovat. Postupem času můžeme

obříšník dotahovat více. Nikdy ho nepřitahujeme úplně ještě v době, kdy je z něho kůň nesvůj. Předjdeme tak nepohodlí koně a tomu, že by se mohl začít bránit – poskočit dopředu, vykopávat atd. Riziko zranění při takové situaci je vždy větší.

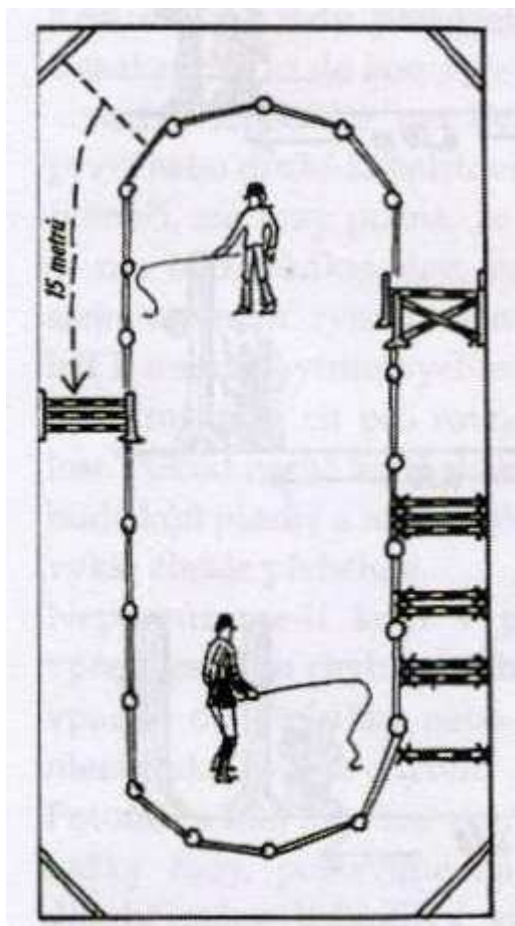
Při lonžování používáme pomocné otěže, díky kterým kůň sníží hlavu a vyklene záda a posiluje svaly na krku a hřbetě. U remonty se užívají pevné vyvazovací otěže s gumovým kroužkem uprostřed nebo chambon. Obojí se ze začátku musí připínat volně, aby si kůň nejprve zvykl a nevzpíral se tlaku. Pak by nastal opačný nežádoucí efekt, navíc by si kůň mohl ublížit. Při lonžování s pomocnými otěžemi je důležité sledovat pohyb zadních končetin, musejí se energicky a pružně odrážet, jinak lonžování neplní svou funkci. Tomu se vyhneme tím, že koně dostatečně pobízíme dopředu (Dušek a kol., 2007). Vzhledem k tomu, že při terapiích se koně mohou vodit i zezadu pomocí dvou lonží, je vhodné koně určené pro hiporehabilitaci také lonžovat na dvou lonžích, aby byli zvyklí na dotek popruhů po celém těle, obzvláště na zadních nohou.

Nejprve začínáme od jedné, postupně přidáváme další, až se dostaneme na tři až čtyři. Pokud lonžujeme přes kavalety, musíme pozorně hlídat velikost kruhu, aby kůň chodil přes správnou vzdálenost mezi kavalety. Předností práce na lonži s kavaletami je odstranění jednostranné ztuhlosti krku a trupu koně, přičemž vnitřní zadní končetina je více zatížena a více podkračuje (Klimke a Klimke, 2005).

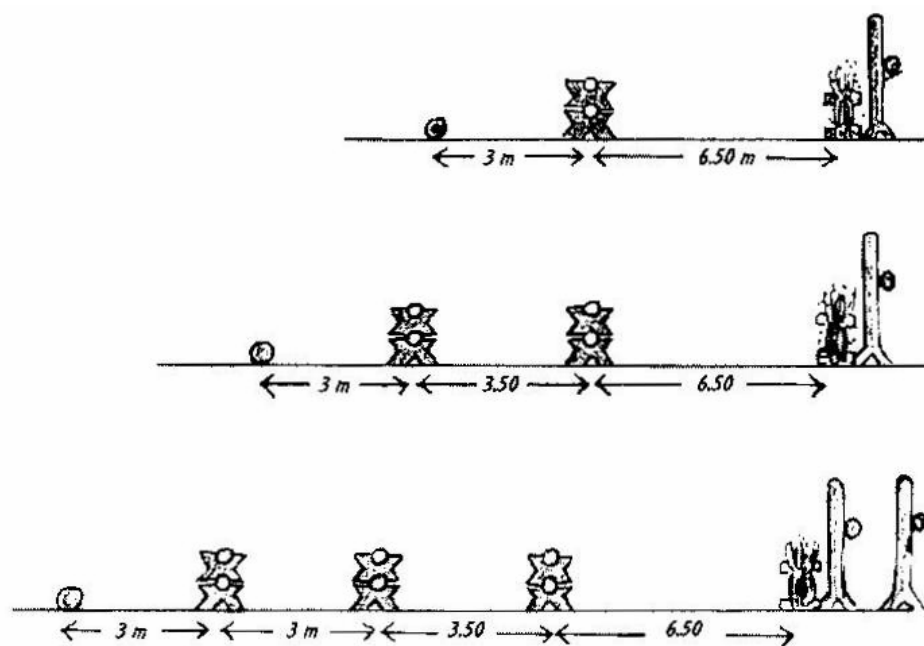

2. obr. Postavení kavalet na lonži (Klimke a Klimke, 2005).

Lonžování je vhodné prokládat jinými cvičeními, například volným pohybem. V okamžiku, kdy kůň plně akceptuje kavalety a je při práci s nimi v klidu a spokojený, začínáme se skoky ve volnosti. I u nich platí pravidlo, že méně je více. Na jízdárně postavíme skokovou dráhu ze stojanů a bariér, aby kůň překážku nemohl vyhnout. Také zakulatíme rohy haly, aby kůň neměl tendenci zastavovat v rozích. Koně nejprve necháme překonávat jednoduché, nízké skoky s odskokovými kavaletami. Je vhodné začínat na přírodních skocích, které koni připomínají přirozené prostředí. Pokud je kůň klidně a plynule skáče, přidáváme další překážky a kavalety. Kůň by měl řadu skákat ve svém normálním tempu a pravidelném ruchu, pobízíme ho jen tehdy, pokud při skákání výrazně zpomalí. (Paalman, 1998).

3. obr. Skákání ve volnosti – ohraničení skokové dráhy
(Paalman, 2006).

4. obr. Postupná stavba řady pro skákání ve volnosti (Paalman, 2006).

3.1.2.2 Vlastní obsedání

Při prvním nasedání většinou přichází první velký problém. Kůň jezdce po nasednutí nevidí a to ho může vyděsit. Je proto žádoucí, koně zvykat na to, že mu jezdec najednou zmizí ze zorného pole. Koně na tuto chvíli dlouho připravujeme, zvykáme ho na zatížení ve třmenech, na pohyb vedle něj i nad ním, leháme si do sedla, zvykáme ho na váhu na hřbetě, učíme ho, že když nás nevidí, nemusí to nutně znamenat, že jsme někam zmizeli (Hollý a Hornáček, 2005). Při prvním nasednutí jezdec nebere do ruky otěže, vodí ho pomocník. Nejprve na ruce, až začne být remonta klidná, tak lonži. Pokud už kůň chodí v klidu a uvolněný v kroku a klusu, můžeme ho odepnout z lonže a začínáme s prací na jízdárně, kdy remonta chodí za starším zkušeným koněm. Při sesedání po práci se snažíme, aby kůň stál klidně, stejně tak i při nasedání. První lekce by neměly trvat déle jak 20 minut, abychom koně nepřetěžovali (Dušek a kol., 2007). Dobu cvičení postupně prodlužujeme podle schopností koně - v tréninku usilujeme o zlepšení reakcí na zátěž, prodloužení doby, za kterou se kůň během zátěže unaví. Usilujeme i o zlepšení jeho celkové obratnosti, síly, rychlosti, vytrvalosti a chceme snížit i rizika poranění (Marlin a Nankervis, 2003).

Kůň má vybudovanou přirozenou rovnováhu, která se mu ale hmotností jezdce naruší. Koni se přesune těžiště, je proto potřeba dát mu čas, aby se s touto změnou vyrovnal. Proto jezdec zpočátku jezdí na volné otěži a v lehkém sedu v klusu a ve cvalu. Při prvních lekcích

jsou remonty strnulé, napínají krční a zádové svaly, projevují se nepravidelnými chody a vrháním se na udidlo. Proto jezdec musí koně uvolnit pomocí různých cvičení, např. častými přechody mezi chody, změnami směru atd., aby kůň vyklenul hřbet, sklonil hlavu a uvolnil svaly (Dušek a kol.,2007).

5. obr. Takto nese mladý kůň jezdce v rovnováze (Paalman, 2006).

Když je kůň uvolněný a dobře ovladatelný na jízdárně, můžeme s ním jet do terénu. Jezdíme opět za zkušeným, hodným, ochotným a nelekavým koněm, který bez problémů překonává nerovnosti a nesmí kopat. Nejprve vybíráme nenáročnou trasu, s rovným povrchem, jezdíme v kroku a v klusu, aby se kůň naučil pohybovat s jezdcem na zádech. Koně udržujeme na delší otěži na jemném přílnutí, aby mohl jít uvolněně a vyklenout hřbet. Při cválání jedeme v lehkém sedu za zkušeným koněm.

Hollý a Hornáček (2005) říkají, že cílem základního výcviku je dostat koně pod jezdce do přirozené rovnováhy a docílit toho, aby uměl všechny přechody mezi základními chody, tj. z kroku do klusu, z klusu do cvalu, ze cvalu do klusu, z klusu do kroku. Aby uměl překonávat terénní nerovnosti a malé skoky, přejít do zastavení z každého chodu, obrat kolem předku v zastavení a v kroku, obrat kolem zádě v kroku. Aby uměl vstupovat do uzavřených prostor, nechal se klidně vodit na ruce, uměl couvat a provádět kroky do strany.

Dále také říkají, že kůň po remontním výcviku při příjezdování chodí na přilnutí, v rovnováze, v taktu a je uvolněný. Takový kůň důvěřuje člověku a umí:

- klidně stát při nasedání
- plynule měnit chody vzestupně i sestupně, na lonži i dvou lonžích i pod sedlem
- přijímá udidlo, umí ho aktivně vyhledávat
- dobře, ochotně a rovně couvá
- respektuje pobízející holeň i holeň působící do strany
- bez problémů dělá obraty v kroku okolo předku i zádě
- ustupuje ne holeň
- bez problémů překonává kavaletové řady i nízké jednoduché skokové řady
- s jistotou se pohybuje v terénu

3.2 SPECIÁLNÍ VÝCVIK KONĚ

Kůň, který prošel základním výcvikem a má potřebné vlastnosti, jež u koně pro hiporehabilitaci vyžadujeme, je připraven na speciální výcvik. Probíhá buď po základním výcviku, nebo paralelně s ním. Každý živočišný druh má vrozenou dispozici rychle si zapamatovat jednorázový zážitek a uchovávat si jej po celý život – obligatorní učení. Je to přechodná forma mezi vrozeným a naučeným chováním. Probíhá v senzitivních nebo kritických pevně fixovaných obdobích (např. imprinting – vtištění). Naopak fakultativní učení probíhá postupně, zvíře si osvojuje schopnosti a zkušenosti v průběhu života. Uplatnění fakultativního učení rozšiřuje interakce mezi zvířetem a okolím. Pomocí těchto mechanismů zvíře dokáže podstatně lépe a účelněji odpovídat na jednotlivé vlivy podnětů prostředí ve svém okolí (Duruttya, 2005). Cílem speciálního výcviku je zafixování návyků, které jsou při terapii nezbytné. Je tedy nutné, aby byl každý kůň připravován cíleně. I přesto, že už je kůň ve fázi speciálního výcviku, je stále potřeba jezdit drezurně. Při výcviku musíme mít na paměti, že se kůň velmi rychle unaví, cvičení je pro něj velmi náročné. Jak uvádí Mach (2005), živý organismus, který je vystaven přiměřené, dané situaci odpovídající zátěži, posílí všechny součásti těla tak, aby dokázal této zátěži odolávat. Jestliže přicházejí zátěžové situace postupně, s dostatečným časem na zotavení umožňující napravení škod, tak se jednotlivé části těla posílí a stanou se více odolné vůči poraněním. Proto je žádoucí s výcvikem postupovat přiměřeně rychle, abychom koně nepřetěžovali.

Nesmíme tedy zapomínat na odpočinek – pasivní (výběh, pastvina) i aktivní (vyjíždka do terénu). Kůň se nesmí přetěžovat nebo se dokonce dostat do stádia rezignace či naučené bezmocnosti (Hollý a Hornáček, 2005). Bezmocnost je stav, kdy kůň zjistí, že ať dělá, co dělá, sedlo (jezdce) ze svého hřbetu nesundá (např. při násilném obsedání) a aktivní odpor vyvolá pouze další bolest. Nemá žádnou kontrolu nad tím, co se s ním děje. Nedokáže se zbavit nepříjemných či bolestivých podnětů. Tak se zastaví, upadne do bezvýchodné situace a rezignuje (Bartošová, 2010). Tento stav je značně nežádoucí, kůň musí mít zájem o své okolí a o to, co se s ním děje. Má spolupracovat ochotně, protože ho trénink baví a ne proto, že je k tomu přinucen.

3.2.1 ZDRAVOTNÍ STAV

Základními požadavky na koně je výborný zdravotní stav, dobrá mechanika pohybu, vhodný temperament a charakter. Také musí mít pevné a pružné dorzální svalstvo, to znamená pravidelné lonžování a ježdění s cílem posilovat a udržovat posílené svaly.

3.2.2 RAMPA

Kulichová (1995) a Velemínský (2007) se shodují na definici rampy - představuje vyvýšené místo, na které vystoupíme po schodech, šikmé rampě nebo hydraulické zvedací plošině. Některé nástupní rampy jsou statické, jiné můžeme přesunovat. Nejčastěji se setkáváme s kombinací popsanych typů. Slouží k jednoduššímu nasednutí na koně klientům se somatickým postižením, na které je nutné brát zvláštní ohledy při manipulaci (Kulichová, 1995, Velemínský 2007).

Kůň musí být trpělivý a vydržet klidně stát u rampy při nasedání a sesedání klienta. To může někdy trvat velmi dlouho a kůň se nesmí pohnout. Cvičení s rampou probíhá ve třech etapách.

Nejdříve se kůň s rampou seznamuje, často se jí bojí a nechce se k ní přiblížit, V této fázi se používá postup horsemanshipu a Parelliho her. Vhodné je využít např. prostorovou hru, při které se však uplatňují zkušenosti i z jiných cvičení, proto je potřeba, aby byl kůň v tomto stupni výcviku již seznámený s pomůckami, které používáme (pobídky pomocí tlaku vpřed, vzad i do stran, dotyky po celém těle) a především musí cvičiteli důvěřovat. Začíná se s menšími předměty, jako je např. plachta. Kůň přes ni přechází, zastavuje na ní, zvyká si na šustění atd. V další fázi učíme koně procházet úzkými prostory, uličkami nebo okolo předmětů, které mu jsou neznámé. Při habituaci na rampu na koně nespěcháme, měl by mít čas v klidu si na ní zvyknout a prohlédnout si jí. Při všech těchto činnostech se buduje důvěra koně k člověku, je tedy nutné, aby tyto předměty byly bezpečné. (Prokopová, 2009).

Druhá etapa znamená stání u rampy. Kůň se učí stát na místě až 15 minut, aby byl připravený na nasedání a sesedání klienta. Nakonec simulujeme práci s klientem u rampy, pomocí figuranta. Cvičí se nakládání člověka na koně ze země i z rampy.

Při výcviku, kdy učíme koně novým věcem, musíme být senzitivní k možnostem koně. To musíme mít na paměti zejména při užívání trestů. Trestat koně například za to, že něco neudělal, může být vhodné jedině v případě, že už kůň daný cvik spolehlivě umí a přesto ho záměrně neudělá (kůň při parkurovém skákání vyhne překážku a zkouší tak nového jezdce). Při výcviku však s trestem musíme být mnohem opatrnější. Když kůň nechápe, co po

něm chceme, trest ho pouze zmate. Pohoda zmizí, nastupuje napětí, nedůvěra, strach, stres a dlouhodobá nepohoda. Pokud po koni něco žádáme, musíme mu to nejprve vysvětlit pomocí pomůcek, které zná a jsou pro něj srozumitelné (Bartošová, 2010).

3.2.3 DOTYKY NEZNÁMÝMI PŘEDMĚTY

Kůň nesmí být lechtivý nebo přecitlivělý na kontakty s člověkem různé intenzity, musí je snášet po celém těle. Při terapii síla dotyků může hraničit až s plácáním nebo štípáním. V tomto cvičení koně seznamujeme s různými předměty, jako je hůl, imitace protézy a ortézy, pláštěnky aj. Pomocník jimi koně nejdříve hladí, následně s nimi koně poplácává ze sedla, zatímco jej cvičitel lonžuje. Kůň nesmí vykazovat netrpělivost nebo strach z neobvyklých předmětů.

3.2.4 OVLADATELNOST

Dalším nezbytným požadavkem je, aby byl kůň snadno ovladatelný při vodění na ruce. Musí být vnímavý ke svému cvičiteli a jeho pokynům, ať už je veden u hlavy nebo zezadu na dvou lonžích.

3.2.5 ROVNOVÁHA KLIENTA

Kůň musí umět rozpoznat, kdy má podchytit i tu nejjemnější změnu rovnováhy jezdce a kdy jde jen o kývavé pohyby pacienta. Při cvičení se po ježdění kůň připne na lonž a sedne si na něj figurant, který po chvíli nešikovných pohybů spadne a cvičitel koně zastaví. Po několika opakováních kůň okamžitě po ztrátě jezdce zastaví sám. Cílem je, aby kůň zastavil, pokud klient ztratí rovnováhu a bude padat. Po takovém cvičení vždy následuje normální ježdění, aby se kůň naučil rozlišovat, kdy na něm sedí pacient a kdy jezdec.

3.2.6 HABITUACE NA RUŠIVÉ VLIVY OKOLÍ

Kůň musí akceptovat všechny pomůcky, které se používají při terapii s využitím koní a při aktivitách s využitím koní. Nesmí se lekat zvukových ani optických podnětů. Nesmí mu vadit ruch a pohyb více lidí v jeho blízkosti, ani nesmí být nervózní, když je sám.

Při cvičení na jízdárně na koně působíme náhlými nepředvídatelnými okolnostmi – otevírání deštníku, hlasité puštění reproduktoru, spadnutí překážky, bouchnutí vrat, praskání bičem, běžající psi, křičící děti atd. Proces habituace je zdlouhavý a měl by probíhat už při základním výcviku. Koně postupně zvykáme na různé vlivy a zvuky okolí, tím, že se k nim postupně přibližujeme nebo s nimi přímo cvičíme. Trénujeme přecházení přes folii, mávání deštníkem, pláštěnkou, házení míčem, praskání PET lahví, pískání, tleskání aj. V této fázi

výcviku je velikou výhodou, pokud je kůň již sám od sebe klidný a tolerantní k nenadálým situacím.

Míra podobnosti podnětů je rozhodující pro zobecnění objektu - koně si lépe zvykají na věci, které jsou si podobné, například pokud mají konstantní barvu (Christensen, 2008). Habituační má probíhat postupně, vždy přidávat další krok, až po tom, kdy je kůň naprosto klidný při předchozí síle působícího podnětu. Souběžně je třeba nepřetržitě budovat dobrý vztah mezi koněm a člověkem a posilovat vzájemnou důvěru (Bartošová, 2010).

3.2.7 HABITUACE NA ZMĚNY ROVNOVÁHY V SEDLE

Kůň se nesmí lekat náhlých změn rovnováhy v sedle a nesmí mu vadit, když na něm sedí dva lidi (asistovaný sed při terapiích). Při cvičení figurant sedící na koni, kterého vede cvičitel na lonži, simuluje neohrabané nebo atetoidní pohyby, ochrnuté končetiny, ztrátu rovnováhy apod. Vyhazuje míče ze sedla, cvičí voltiž, tleská, vykřikuje a provádí jiné činnosti, jimiž se snaží koně vyvést z míry. Cvičitel, který koně vede, naopak usiluje o to, aby kůň zůstal v klidu a rušivých vlivů ze strany figuranta, později klienta, si nevšímal. Po tréninku se na koně sedne zase jeho cvičitel a vyžaduje opět poslušnost a soustředění na jezdce – další cvičení pro koně na rozpoznání toho, kdo na něm sedí a jak se může dovolit se chovat (Hollý a Hornáček, 2005).

3.3 SPECIALIZAČNÍ ZKOUŠKY PRO KONĚ ZAŘAZENÉ DO HIPOREHABILITACE

Casková (2010) představuje systém výkonnostních zkoušek koní zařazených do terapie, kde jsou koně podrobeni zkoušce způsobilosti a spolehlivosti. Absolvují je koně ve věku minimálně 5 let bez rozdílu plemenné příslušnosti včetně kříženců. První specializační zkoušky proběhly v říjnu 2001 v o.s. Epona Brno.

Příprava koně pro hipoterapii by měla představovat samostatné odvětví jezdeckví, kde kůň musí projít speciálním tréninkem. Selhání koně s rizikem úrazu a možného poškození klienta při hipoterehabilitaci je výrazně větší, pokud koně nepřipravuje odborník. Vytvoření zkoušek pomáhá ke zvýšené kvalitě přípravy koní pro terapeutické využití.

Kůň musí také prokázat dostatečný návyk na nenadálé a neobvyklé podněty - např. vozík, berle apod., včetně adekvátní odezvy na létající předměty okolo těla, skřeky, na nezvyklý pohyb na hřbetě.

3.3.1 OBSAH ZKOUŠEK

- posouzení typu koně, hodnocení exteriéru, zdravotního stavu;
- posouzením kondice a mechaniky pohybu;
- posouzení stupně ovladatelnosti a povahových vlastností při předvedení na ruce;
- možnost kontaktu po celém těle;
- ovladatelnost při vodění;
- přistoupení k rampě;
- chování koně během nakládání a sesedání klienta;
- reakce koně na nečekané podněty z okolního prostředí.

3.3.2 EXTERIÉR

Kůň musí mít korektní tělesnou stavbu a výbornou mechaniku pohybu (obzvláště pro hipoterapii). Velmi závisí na klientovi, pro kterého je kůň určen. Zkouška by měla sloužit k evidenci a statistice, případně k eliminaci výrazných exteriérových nedostatků (Ditřt, 2009).

3.3.3 DOTYKY A OVLADATELNOST

Kůň na terapii má být schopen tolerovat kontakt na všech částech svého těla. Během testu se cvičitel a potom osoba, kterou kůň nezná, dotýká koně po celém těle včetně slabín a končetin - rukou, tušírkou, měkkým hadrem.

Kůň je veden cvičitelem na uzdečce s jednoduchým stihlovým udidlem nebo na akupresurní provazové ohlávce, v postroji dle okruhu terapie (madla, sedlo). Kůň veden u hlavy na ruce nebo na dvou lonžích zezadu, hodnotí se plynulost vykročení, ochota podřídit se vedení na ruce, klidné zastavení na povel (Casková, 2010).

Hodnocení:

- Vynikající - naprostý klid při předvedení na ruce bez nutnosti korekcí polohy. Tolerance dotyků a projevů zkoušejících, figuranta i předmětů. Spokojený kůň zcela pod kontrolou vodiče.
- Dostačující - tolerance dotyků a projevů zkoušejících, figuranta i předmětů. Akceptování korekce drobných nedostatků vodičem.
- Nevyhovující - výrazná nervozita nebo neklid, náznak nebezpečných situací, nebo jejich vznik (Ditrt, 2009).

3.3.4 RAMPA

Kůň musí klidně přistoupit k rampě a klidně na povel stát během nasedání či sesedání těžce pohyblivého klienta - ze stoje, z vozíku a to jak z pravé, tak i z levé strany. Zkouška z přistupování k rampě, manipulace s klientem při nakládání a sesedání klienta se provádí u rampy vysoké do 2/3 břicha koně (Casková, 2010).

Hodnocení:

- Vynikající - naprostý klid u rampy bez nutnosti korekcí polohy. Tolerance dotyků, figuranta i předmětů při všech předváděných prvcích. Spokojený kůň zcela pod kontrolou vodiče.
- Dostačující - Tolerance dotyků, figuranta i používaných předmětů, akceptování korekce drobných nedostatků vodičem u rampy nebo během plnění úlohy.
- Nevyhovující - výrazná nervozita nebo neklid u rampy, či během plnění úlohy. Výrazný náznak nebezpečných situací, nebo jejich vznik (Ditrt, 2009).

4 ŽIVOT HIPOTERAPEUTICKÝCH KONÍ

4.1 KONĚ PRACUJÍCÍ V HIPOREHABILITACI

Veškerá práce terapeutických koní se řídí aktuálním zdravotním stavem, stářím koní i počasím (s ohledem na klienty a jejich bezpečnost). Rozvrh je individuální, každá terapie a stáj má jiné specifické požadavky. Program koní závisí také na věku, znalostech koně, jeho dovednostech a schopnostech.

Dovednosti koně pracujícího v terapii jsou každodenně zkoušeny, výjimky jsou u profesionálů s 10-ti letou praxí (jen třikrát za měsíc) a u koní, kteří s předměty pro terapii pracují denně.

Kůň musí být v první řadě zdravý, v dobré psychické pohodě, dobré kondici a nesmí být přetěžován - musí být ochotný plnit svoji práci v terapii bez nebezpečných konfliktních situací (Horse welfare and human safety, 2011). Nesmí se lekat, plašit, má jít ochotně kupředu, nechat se kdykoliv zastavit, ochotně a trpělivě čekat na další pokyny instruktora. Rovněž při nasedání a sesedání u rampy musí být kůň klidný a trpělivě stát i delší čas. Pokud některou z těchto věcí nesplňuje, je z terapie dočasně odvolán, v případě závažného důvodu úplně vyřazen. Pokud je kůň neklidný, nespokojený nebo neochotný – musíme přehodnotit program práce koně, zátěž zvýšíme, či naopak snížíme. Je-li to nutné, rovněž upravíme krmnou dávku tak, aby byl příjem energie úměrný výdeji.

4.2 ROZVRH PRÁCE KONÍ PRACUJÍCÍCH V HIPOREHABILITACI

V této části mé práce uvádím ukázkou denního plánu hipoterapeutických koní. Příklad je uveden podle programu v Psychiatrické léčebně Jihlava. Tedy při terapii s využitím koní s pomocí psychologických prostředků. V PL Jihlava jsou v současné době k dispozici pouze 2 koně k jízdě pacientů, 3. kůň je v dlouhodobé rekonvalescenci a jeho práce je značně omezena aktuálním zdravotním stavem. Váha, kterou kůň v terapii nese je posouzena dle tělesné konstituce koně a dle jeho zdravotního stavu. V PL Jihlava nosí chladnokrevník pacienty do 90 kg, teplokrevník do 80 kg, kříženka haflinga do 65 kg. S poníky se pracuje pouze na ruce.

4.2.1 DENNÍ REŽIM KONĚ

7.00 - krmení koní – podání jadra, léků, vitaminů, minerálií apod.

7.15 - úklid stájí

8.00- 9.00 – klid na příjem potravy (porada personálu)

9.00 - 9.30 – čištění koní s pacienty v rámci terapie

9.30 - 10.30 – hiporehabilitace – 3x – 4x týdně – na 1 terap. jednotku – 2 klienti

- záprah – za přízně počasí 1x za 14 dní

- práce na ruce s klienty – probíhá v programech denně

- práce se zdravými jezdci – jízdárna, terén, areál – 2-3x týdně

10.30 - 11.00 – péče o koně po terapii, úklid pomůcek

10.45 - 15.00 - volno po práci – výběh – pastva

15.15 - 16.00 – péče o koně – čištění, umytí kopyt, kontrola

16.00 - 16.45 - krmení koní, příprava stáje na noc – podestýlání, kontrola napáječek

16.45 - 17.00 - úklid pomůcek, příprava pro ranní směnu.

4.2.2 DENNÍ REŽIM PONÍKA

Časy, které v tomto programu nejsou uvedeny, se shodují s denním režimem koní (např. krmení, klid na příjem potravy).

13.15 - přivedení poníka z pastvy – čištění v rámci terapie, napojení, stáj

14.00 - vycházka, nebo puštění na dvůr

14.30 - 15.00 - péče o poníka.

5 ZÁVĚR

Výběr a výcvik koně pro hiporehabilitaci je velmi náročný jak časově, tak ekonomicky. Je nutné vybrat vhodného koně podle daných kritérií, aby měl předpoklady stát se profesionálním koněm - terapeutem. Některá kritéria jsou pro všechny oblasti hiporehabilitace shodná, jiná jsou specifická pro jednotlivé disciplíny.

Při výcviku musíme dbát na individualitu konkrétního koně. Podle charakteru, temperamentu a schopností koně sestavíme program cvičení přímo na míru. Při speciálním výcviku se klade důraz hlavně na ovladatelnost koně a habituaci na rušivé podněty a situace, které mohou během terapie nastat.

Práce v hiporehabilitaci je pro koně velmi náročná fyzicky i psychicky, proto je nutné poskytnout koni čas na odpočinek – aktivní (vyjížďka do terénu) i pasivní (klid v boxe).

Problémem při zpracování tohoto tématu bylo velmi málo dostupné odborné a vědecké literatury. Měla jsem však možnost spolupráce s paní Yvonnou Horskou, která vede hiporehabilitační středisko v Psychiatrické léčebně Jihlava. Dozvěděla jsem se tak praktické informace z průběhu terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků, ze života hipoterapeutických koní a jejich denního režimu.

6 SEZNAM LITERATURY

- Bartošová, J., únor 2010, Obsedání z pohledu koně, Jezdectví, s.18-19.
- Bartošová, J., březen 2010, Pozitivní a neaktivní děje v učení koní II., Jezdectví, s.78-79.
- Casková, V., 6.12.2010, Požadavky na hiporehabilitačního koně v ČR [online], [cit. 2012-03-20], dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-33-pozadavky-na-hiporehabilitacni-kone-v-cr>.
- Česká hiporehabilitační společnost, 2009, Oficiální slovník ČHS [online], [cit. 2012-03-02], dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/remository?func=select&id=31>.
- Česká hiporehabilitační společnost, 2007, Paravoltižní pravidla [online], [cit. 2012-03-02], dostupné z: <http://chs.unas.cz/pravidlaparavoltizeplatnaod1.1.2007.pdf>.
- Česká hiporehabilitační společnost, 18.5.2009, Řád ochrany zvířat při veřejném vystoupení [online], [cit. 2012-03-02], dostupné z: <http://hiporehabilitace-cr.cz/index.php/remository?func=select&id=30>.
- Christensen, JW., Zharkikh, T., Ladewig, J., 1.12.2008, Do horses generalise between objects during habituation?, Applied animal behaviour science, 509-520, ISSN: 0168-1591.
- Christensen, JW., Zharkikh, T., Chovauxc, E., 31.12.2011, Object recognition and generalisation during habituation in horses, Applied animal behaviour science, 83-91, ISSN: 0168-1591.
- Dimitrijevic, I., červen 2009, Animal-assisted therapy – a new trend in the treatment of children and adults, Psychiatria Danubia, 236-241, ISSN: 0353-5053.
- Ditrt, T., 21.10.2009, Návrh zkoušek pro koně [online], [cit. 2012-03-22], dostupné z: http://www.cpkchrpa.cz/downloads.php?cat_id=2.
- Duruttya, 2005, Velká etologie koní, s.34-35, ISBN 80-239-5088-6.
- Dušek, J. a kol., 2007, Chov koní, Brázda, s.77-78, s.182, s.310-317, ISBN 80-209-0352-6.
- Engel, B. T., The horse, the handicapped & the riding team in a rehabilitation riding program, 1994, A training manual for volunteers, Barbara Engel Therapy Services, University of Virginia, ISBN 0-9633065-1-0.
- Gorecka-Gruzda, A., Chruszcwski, M.H., Jaworski, Z., Golonka, M., Jezierski, T., Dlugosz, B., Piezske, M., prosinec 2011, Looking for an Ideal Horse: Rider Preferences, Anthrozo OS, 372-392, ISSN: 0892-7936.
- Guernsey, K., 1.3.2006, The therapy horse: An intergal player [online], [cit. 2012-03-05], dostupné z: <http://www.thehorse.com/ViewArticle.aspx?ID=6641>.

- Hollý, K., Hornáček, K., 2005, Hipoterapie Léčba pomocí koně, Montanex, s.15, s.16-21, s.63-64, s.202-204, s.252-255, s.281-283, ISBN 80-7225-190-2.
- Horse welfare and human safety: importance of learning, training and education, září-říjen 2011, Journal of veterinary behavior – clinical applications and research, 290-301, ISSN: 1558-7878.
- Jiskrová, I., Casková, V., Dvořáková, T., 2010, Hiporehabilitace, Mendelova univerzita v Brně, s. 73-74, s. 98.
- Kulichová, J., 1995, Hiporehabilitace, Praha, Nadace OF.
- Klimke, I., Klimke, R., 2005, Kavalety, Brázda, s.29, s.57, ISBN: 80-209-0333-X.
- Knopfhart, A., 2003, Drezura od stupně Z do stupně T, Brázda, 155 s. ISBN 80-209-0322-4.
- Leiner, L., Fendt, M., květen 2011, Behavioural fear and heart rate responses of horses after exposure to novel objects: Effects of habituation, Applied animal behaviour science, 104-109, ISSN: 0168-1591
- Mach, J., 2005, Fyziologické základy výcviku sportovních koní, Jezdectví, 11, 80-83
- Marlin, D., Nankervis, K., 2003, Equine Exercise Physiology, Jezdectví, 12, 36-38
- Nerandžič, Z., 2006, Animoterapie, Albatros, s.82-97, ISBN 80-00-01809-8
- Paalman, A., 1998, Skokové ježdění, Brázda, s.93-96, s.127-129, ISBN: 80-209-0348-8
- Parelli, P., 1993, Natural Horse-man-ship, Colorado Springs: Western Horseman,
- Prokopová, Z., 14.11.2009, Partnership [online], [cit. 2012-03-15], dostupné z: <http://equityv.cz/treningova-vidoa/prirozena-komunikace/2009/11/14/vidoa/partnership-dil-2/>
- Prokopová, Z., 8.12..2009, Partnership [online], [cit. 2012-03-15], dostupné z: <http://equityv.cz/2011/12/8/vidoa/partnership-se-zuzkou-prokopovou-vedeni-kone-v-obtiznych-situacich/>
- Prokopová, Z., 20.12..2009, Partnership [online], [cit. 2012-03-15], dostupné z: <http://equityv.cz/2011/12/20/vidoa/partnership-se-zuzkou-prokopovou-nastupovani-kone-do-privesu/>
- Velemínský, M., 2007, Zooterapie ve světle objektivních poznatků, Dona, 326s. ISBN 978-80-7322-109-6
- Visser, E.K., VanDierendonck, M., Ellis, A.D., Rijksen, C., Van Reenen, C.G., červen 2009, A comparison of sympathetic and conventional training methods on responses to initial horse training, Veterinary Journal, 48-52, ISSN: 1090-0233

7 SEZNAM OBRÁZKŮ

1. obr. Schématické znázornění rozdělení oblastí hiporehabilitace (modifikováno podle Hollý a Hornáček, 2005).
2. obr. Postavení kavalet na lonži (Klimke a Klimke, 2005).
3. obr. Skákání ve volnosti – ohraničení skokové dráhy (Paalman, 2006).
4. obr. Postupná stavba řady pro skákání ve volnosti (Paalman, 2006).
5. obr. Takto nese mladý kůň jezdce v rovnováze (Paalman, 2006).

8 SEZNAM PŘÍLOH

1. fotografie. TVKPP. Práce s poníkem.
2. fotografie. TVKPP. Práce s poníkem na kavaletách.
3. fotografie. TVKPP.
4. fotografie. TVKPP. Práce na kavaletách.
5. fotografie. TVKPP. Práce ve skupině, kůň vlevo je veden na dvou lonžích.
6. fotografie. TVKPP. Slalom mezi kužely.
7. fotografie. TVKPP. Kůň je veden na dvou lonžích, terapie s využitím míčů.
8. fotografie. TVKPP. Práce na překážkách.

9 PŘÍLOHY

Fotografie pocházejí z terapie s využitím koní s pomocí psychologických prostředků v Psychiatrické léčebně Jihlava. Jsou použity se souhlasem klientů.

1. fotografie. TVKPP. Práce s poníkem.

2. fotografie. TVKPP. Práce s poníkem na kavaletách.

3. fotografie. TVKPP.

4. fotografie. TVKPP. Práce na kavaletách.

5. fotografie. TVKPP. Práce ve skupině, kůň je veden na dvou lonžích.

6. fotografie. TVKPP. Slalom mezi kužely.

7. fotografie. TVKPP. Kůň je veden na dvou lonžích, terapie s využitím míčů.

8. fotografie. TVKPP. Práce na kavaletách.€